

Jaarverslag 2022 van de Stichting Kasteel van Wouw

1. Samenstelling stichtingsbestuur

Eind 2022 bestond het stichtingsbestuur uit elf personen:

Voorzitter:	C.A.P. (Kees) Hoendervangers
Secretaris:	M.J.M. (René) Hermans
Penningmeester:	C.A.M. (Kees) Hellemons
Bestuursleden:	R.C.A. (Ron) Bakx
	G.L.J. (Gerard) Haast
	A.W.M. (Annie) Hellemons-Goorden
	J.J.M. (Jurgen) Hermans
	A.M. (Adriënne) Hermans-Dekkers
	P.A. (Pim) Santegoeds
	C.F.J.H. (Karel) Schrooyen
	C.J. (Kees) Trouw

Het bestuur kwam zeven keer bijeen. Daarmee werd voldaan aan de verplichting in de statuten om viermaal per kalenderjaar te vergaderen. Maar informeel vond er meer overleg plaats op de Kasteelweide tijdens de onderhouds- en restauratiewerkzaamheden en in het depot in Bergen op Zoom.

2. Activiteiten in 2022

a. Het Kasteelboek

In 2022 werden al de boeken van onze stichting verkocht. We hebben daarom alle boeken van het Tongerlohuys overgenomen voor de inkoopsprijs. Een deel van die boeken hebben we inmiddels verkocht en aan het eind van het jaar waren er nog zeventien boeken over.

b. Koelkastmagneten

De verkoop van koelkastmagneten lag praktisch stil. In 2022 werden alleen via de Wouwse VVV nog een tiental magneten verkocht.

c. Financiële bijdragen van derden

Naast de bijdrage die we van de gemeente krijgen voor het onderhoud, blijven we - naast de verkoop van boeken en magneten - aangewezen op acties van bedrijven en instellingen. Lezingen en wandelingen vonden in 2022 weer plaats

De Jumbo statiegeldactie werd in 2022 niet gehouden en de Rabobank Clubactie ging aan onze neus voorbij omdat de bank niet had doorgegeven dat de actie van start was gegaan.

De bedoeling was om dit jaar via de Highlandgames in Roosendaal geld binnen te halen voor de stichting. Na een lezing in hotel Cisternans voor leden van de club bleek dat we 750 loten moesten verkopen. Omdat geen van onze vrijwilligers zin had om die loten aan de man te brengen, zagen we er van af.

Bijzonder was de bijdrage van 12.500 euro van het Joost van Roosmalenfonds. Wij hebben dat geld gekregen voor het restaureren van de vierkante toren. De bedoeling is wel dat we na de restauratie wel rekening en verantwoording afleggen aan de stichting die het geld van deze Roosendaalse advocaat beheert.

d. Rondleidingen en lesbrieven

In 2022 werden er op zaterdag en andere dagen 33 rondleidingen verzorgd op het terrein, waarbij in totaal bijna 361 personen meeliepen. Daarbij werd om een vrijwillige bijdrage gevraagd en dat leverde 1.615,50 euro aan extra inkomsten op. Enkele groepen kinderen werden rondgeleid en aan één van deze groepen werden ook de laatste lesbrieven meegegeven.

In november werden de rondleidingen gestopt vanwege de slechte toestand van de toegangswegen.

e. Uitgeven jaarrekeningen 1492-1504

In 2022 stond bij elke vergadering de uitgave van de bouwrekeningen op het programma. Hoewel vooral Gerard Haast zich hiervoor had ingezet, raakte dit initiatief op een laag pitje, omdat alle aandacht naar het onderhoud van de grachten, het opmetelen van de vierkante toren, het onderhoud van het terrein, het afwerken van de bruggen en de werkzaamheden in het depot in Bergen op Zoom gingen.

f. Kasteelfeest en jaarafsluiting

Dit jaar konden we opnieuw een kasteelfeest met quiz organiseren. Dat was gepland op zaterdag 25 juni met een bezoek aan het depot. De groep werd in twee stukken gesplitst. De ene groep bekeek samen met Marco de vondsten in het depot en de andere groep ging met Elvira Adriaansen en Stephan Asselbergs naar de verborgen vesting. Tegen twaalf uur kwam er een frietwagen waar de vrijwilligers frietjes en snacks en een drankje konden halen.

Een tweede vrijwilligersbijeenkomst vond op zaterdag 17 september plaats in de kerk van Heerle (dorpshuis De Schalm). Er was gezorgd voor een programma met een overzicht van de opgravingen in de afgelopen jaren en een koud en warm buffet. Ook de vrijwilligers uit Bergen op Zoom die in het depot aan de vondsten werken waren uitgenodigd. Tenslotte was er de quiz. Voorzitter Kees Hoendervangers mocht de bokaal mee naar huis nemen.

g. Koninklijke Onderscheiding voor voorzitter Kees Hoendervangers

In het diepste geheim was door enkele bestuursleden een Koninklijke Onderscheiding voor Kees Hoendervangers aangevraagd. En tijdens de vrijwilligersbijeenkomst op 17 september kwam locoburgemeester Arwin van Gestel naar de kerk van Heerle om die aan Kees uit te reiken in aanwezigheid van onze vrijwilligers en hun echtgenoten, de familie van Kees, zijn werkgever en vertegenwoordigers van de heemkundekring.

h. Kasteelboek 2.0

In de loop van het jaar werd enkele keren gesproken over het nieuwe

kasteelboek waarin vooral de opgravingen en de vondsten belicht zouden worden. De werkgroep bestaat uit Annie Hellemons, Adriëne Hermans, Gerard Haast, Kees Trouw, Kees Bovée en René Hermans. De bedoeling is dat in 2023 verder aan het boek wordt gewerkt.

i. Andere opgravingen

Een aantal mensen van onze stichting was betrokken bij andere opgravingen. Zo werd assistentie verricht bij de opgravingen in de Bergsestraat waar het vroegere café van Potters was afgebroken. Daarnaast werd er gewerkt bij het pand van het Chinese restaurant aan de Markt. Hier werd 11de eeuws materiaal gevonden. Een bewijs dat er voor 1232 al bewoning was op de plaats van het dorp.

j. Donateursactie en nieuwsbrief

In april ontwierp Karel Schrooyen een flyer om donateurs voor onze stichting te werven. Op die manier wilden we een vaste bron van inkomsten verwerven. Omdat wij een ANBI-stichting zijn mogen donateurs die voor minimaal 5 jaar een vast bedrag geven dit voor 125% van de inkomstenbelasting aftrekken, zonder daarbij een drempel in acht te nemen.

In de loop van 2022 meldden zich 75 mensen aan, een aantal maakte gebruik van de mogelijkheid om dit voor 5 jaar vast te leggen. Enkele mensen zelfs voor onbepaalde tijd. In totaal kwam voor een bedrag van € 2.829 aan donateursgelden binnen.

Tegelijk met de donateursactie werd besloten om maandelijks een nieuwsbrief uit te brengen die naar de donateurs en vrijwilligers zou worden toegestuurd. In 2022 verscheen die nieuwsbrief acht keer in de periode van mei tot en met december.

k. Lezingen in Wouw en elders

Op 1 april verzorgde René Hermans voor de leden van de Zuiderwaterlinie in Halsteren een korte inleiding over het Wouwse Kasteel en op 3 april 2022 hield Marco Vermunt een lezing over het kasteel van Wouw op de jaarlijkse studiedag van het Noord-Brabants Archeologisch Genootschap in Oirschot.

Op vrijdag 8 juli was er een drukbezochte lezing in café-zalen Donkenhof. Een volle zaal luisterde naar het verhaal van Marco. We hielden er wat donateurs aan over en er werden nog boeken verkocht en donaties gedaan. Een activiteit die we zeker nog eens moeten herhalen als we wat verder zijn.

Op 2 augustus was er een presentatie door René en Adriëne Hermans bij Sistermans voor een Roosendaalse serviceclub in verband met Highlandlandgames bij het Vrouwenhof.

Op 31 augustus verzorgde Marco een lezing over het kasteel in Oudenbosch, voor een klein maar enthousiast publiek.

De lezing die Marco in Donkenhof hield, herhaalde hij op 20 oktober in Bergen op Zoom voor een geïnteresseerd publiek, terwijl René diezelfde avond in Nispen bij de heemkundekring vertelde over het Wouwse kasteel.

Op 17 november hield Marco een lezing over het kasteel op de Reuwendagen in Breda. Dat is een nationaal congres voor alle archeologen in Nederland. Anne-Wil Maris van de Zuiderwaterlinie-alliantie verzorgde een dag later tijdens de Reuwendagen een presentatie over de restauratie van vestingwerken. Daar kwam ook het Kasteel van Wouw aan bod. Er was alom veel lof voor het project ontvangen en Marco kreeg jaloerse reacties van collega-archeologen.

3. Kasteelweide

a. Het metselen van de Glymesput

Al vanaf de eerste dagen in januari werd er verder gemetseld aan de put net buiten de binnengracht in de loop van de maanden kreeg die de naam 'Glymesput'. Eind januari was de put zover gereed dat de ontbrekende natuurstenen voor de bovenrand gezaagd konden worden.

De Glymesput met het wapen van de familie Van Glymes

Daarna kon de buitenzijde gevoegd worden. In de buitenzijde zijn de namen van de leden van de familie Van Glymes geslepen en het jaar 2022. Er werd een rooster in de put gemaakt met het wapen van Van Glymes en in mei werd er een net in gehangen om eventuele stenen en andere voorwerpen die in de put worden gegooid er uit te kunnen halen.

b. Groenonderhoud

Het hele jaar door is er groenonderhoud gedaan. Kees Hellemons en Kees Trouw zorgden er voor dat het terrein er keurig uit bleef zien. De maaimachine hield zich prima al moest er regelmatig aan gesleuteld worden. De wal werd één keer gemaaid en Wouter maaide zelfs een keer de bovenkant van de wal.

In het begin van het jaar werden door de firma Bartels nog herstelwerkzaamheden aan de wallen uitgevoerd omdat die in de loop van de winter deels verzakt waren. De doornhagen werden aangeplant en onderhouden en de paden werden verder afgewerkt.

Het terrein zag er aan het einde van het jaar binnen de wallen prima uit. Dat gold niet voor de buitengracht en het pad aan de oostzijde (zie verderop in dit jaarverslag).

c. De bruggen

Op vrijdag 8 april werd begonnen met de bruggen over de Smalle Beek en de buitengracht. Het eerste werk bestond uit het leggen van rijplaten in de droge buitengracht. Op 11 april werden de stalen buizen in de beek en de buitengracht geheid en er werden platen op gelast.

Op 16 april en 23 april waren onze vrijwilligers actief om de palen eerst in de grondverf te

De brug over de buitengracht in juli 2022

zetten en later in de groen verf. Eind april werden de balken, leuningen en steunen van de brug geleverd en op 2 mei waren de mannen van De Kok Staalbouw zover dat de bruggen helemaal gereed waren op de planken na.

Die planken kwamen op 20 mei aan en werden in een loods bij Bartels opgeslagen. Onze vrijwilligers konden op 21 mei de eerste plank leggen op de brug over de beek. Op 28 mei was de brug over de beek gereed en werd het werk verlegd naar de 40 meter lang brug over de buitengracht. Met een ploegje van vijf of zes mensen werkten we enkele weken zowel op woensdag als zaterdag om de planken op de brug te leggen en begin juli was de brug helemaal gereed. In de maanden die volgden werden de poort nog geplaatst en de leuningen gekit. De stalen leuningdelen moeten overigens in 2023 nog geleverd worden.

Op 13 juli werd nog een houten vlonder gemaakt die over de 'verbindingsgracht' tussen de binnen- en de buitengracht werd gelegd.

Eind juli legde de firma Bartels de twee bruggen naar de oude burcht op hun plaats. Zelf vulden we met zand de gaten wat aan, zodat we gemakkelijk met kruitwagens het middenterrein op konden.

d. De brugpijlers

In maart en april werd begonnen met het restaureren van de oude brugpijlers in de rand van de Smalle Beek en de buitengracht. Die zijn redelijk goed uit de grond gekomen, maar de losse stenen moesten opnieuw vastgezet worden en ontbrekende stenen werden opgezocht. Op enkele plaatsen moest ook natuursteen vervangen worden.

De pijlers zijn deels gereed, maar doordat er water in de gracht kwam, moest het werk stopgezet worden tot het voorjaar of de zomer van 2023.

d. De put op de oude burcht

Op zaterdag 24 augustus werd begonnen met het blootgraven van de waterput op de oude burcht. In eerste instantie werd het losse zand tot de putrand verwijderd.

Toen de put wat dieper werd, hebben we bouwhekken om de put gezet om te voorkomen dat er iemand in kan vallen.

Naarmate de put dieper werd, kwamen er steeds meer stenen en ook scherven tevoorschijn. Net als bij de andere put werden ook stenen van de bovenrand gevonden.

Bijna onderin werd een grote natuursteen gevonden. De zwaarte werd geschat op 250 kilogram. Die moest er op 8 oktober met een lier uitgehaald worden. Aan de zijkant zat een slijtplek en het leek erop dat dit een deksteen was waar een touw overheen gelopen had. Op 12 oktober kwamen er een kruik uit de put en een pelikaankruik uit Raeren met tekst.

Leegmaken van de waterput op de oude burcht

Het plan was om deze steen op een onderstel te zetten en als tafel te gebruiken. Dat plan moet in 2023 verder uitgewerkt worden.

De put moet in dat jaar ook verder onderzocht worden, want door de stijging van het water was het niet mogelijk om het onderste deel van de put te onderzoeken.

De put zal ook nog opgemetseld worden, van een rek worden voorzien en een naam krijgen.

e. De vierkante toren

In augustus werd begonnen met de restauratie van de vierkante toren. Eerst werd de noordelijke muur aangepakt met het stortgat. Bij nader onderzoek bleek op de muur een dubbel stortgat te zitten. Een deel van de muur werd netjes gemaakt en van 'nieuwe' stenen voorzien.

De vierkante toren aan het eind van het jaar. Nog heel wat werk te doen.

Meteen werd de noordoostelijk steunbeer hersteld. Daar bleken heel veel stenen en kalktras voor nodig. Er is dus nog veel werk voor de toekomst.

Op 12 oktober bracht Van Loon de vijftien pallets met kloostermoppen naar de achterpoort. Van hieruit worden ze met kruitwagens naar de vierkante toren gereden. Vanaf dat moment werd aan de bovenzijde van de vierkante toren gemetseld. Aan het eind van 2022 waren aan de noord- en westzijde

twee lagen opgemetseld en de randen afgewerkt van de noordzijde. Aan de oostzijde waren de twee gaten van de beerput gerestaureerd en was een pijpje gelegd om water dat mogelijk op de toren blijft staan af te voeren in de beerput.

f. Het kanon

Op 2 juli werd het kanon door de firma Bartels op het kasteelterrein geplaatst. Het is een oud scheepskanon dat door Kees Hoendervangers is opgeknapt. Hij maakte er een onderstel voor, legde van natuursteen een kleine verhoging aan en zo stond het kanon er netjes bij. Wel gericht op de brug om het terrein te beschermen.

Na enkele weken waren bezoekers zo vriendelijk om het kanon omver te duwen. De loop was voorover gekanteld en handmatig kregen we het niet voor elkaar om het terug te leggen. Met behulp van een kraan van Dré van Loon werd het kanon teruggeplaatst en met een ketting gezekerd. In de rest van 2022 bleef het geschut netjes op zijn plaats staan.

g. De rand van de oude burcht

In mei werd nog een deel van de oude burcht gevoegd. In de loop van het jaar werd de oude burcht verder schoongemaakt, de voegen uitgekrabd en opnieuw ingevoegd. Dat werk vorderde tot net voorbij de oostelijk brug naar de oude burcht.

In september en oktober werd het zand van de bovenzijde van de vierkante toren afgegraven en gebruikt om de randen van de oude burcht schuin af te werken. Die

randen werden meteen ingezaaid en dankzij het zachte weer kwam het gras snel op en zag de oude burcht er aan de noord- een oostkant er prima uit.

h. De stenen van de 'Chinese Muur'

Op 23 september kregen we een volle wagen stenen van de muur van het Chinese restaurant op de Markt. Volgens Marco, onze archeoloog, was de maat precies die van stenen die op de kasteelweide werden gebruikt. Mogelijk zouden ze zelfs afkomstig kunnen zijn van het kasteel.

We hadden bouwbedrijf Jawel gevraagd of we de stenen van het oude tuinmuurtje konden krijgen en die gingen meteen akkoord. De firma Van Loon bracht ze naar de Kasteelweide en stortte ze aan de noordzijde op de achterpoort.

In de loop van de maanden die volgden werd een begin gemaakt met het schoonmaken van deze stenen. Maar daar zal ook zeker het hele jaar 2023 nog aan gewerkt moeten worden.

i. Stenen schoonmaken en natuursteen sorteren

De hele zomer, herfst en winter werd er gewerkt om bakstenen schoon te maken. Meestal waren er tussen de twee en vijf vrijwilligers mee bezig en de stapel bruikbare stenen groeiden gestaag.

De gobertangestenen die links en rechts op de oude burcht lagen, werden keurig op stapels gezet en van bordjes voorzien die aangaven dat het niet zonder gevaar was om het tussendoor te lopen.

j. Vestingterrein op orde brengen

Er werd dit jaar ook hard gewerkt om het terrein, en zeker het stuk rond de container, netjes te houden. De klinkers die ooit in het toegangspad lagen werden op pallets gestapeld, er kwamen banken die we via via kregen en die oorspronkelijk rond Leonardushof stonden. We kregen parasols om de vrijwilligers tegen de zon te beschermen.

Regelmatig werd de container opgeruimd, omdat die wel erg vol kwam te staan. Er werd orde in het gereedschap gebracht door dat in plastic bakken te doen met de aanduiding wat er precies in zit. Ook werd aan de vrijwilligers gevraagd om gereedschap na gebruik weer schoon te maken en op de juiste plaats op te bergen. Dat bleek een succes.

Het terrein wordt op orde gebracht door de natuursteen op te stapelen

Bij de container werd ook een 'bikwerkplaats' ingericht. Daar zitten de mensen die stenen schoon maken te werken. Er zijn hekken weggezet waar de schoongemaakte stenen achter gelegd kunnen worden. Dat was nodig, omdat kinderen soms met de schoongemaakte stenen aan de slag gaan.

Van een deel van de boomstamput van De Hoogt maakte Karel een afvalbak. Annie en Adriënne hingen daar vuilniszakken in en daardoor bleef het terrein redelijk schoon, want ook bezoekers gooiden daar hun afval in. Om het terrein beter te beschermen werden door Jurgen twee camera's aan de vlaggenmast bevestigd. Op enkele plaatsen werd puin gestort, met name in de omgeving van de container opdat het daar in het natte seizoen erg drassig was.

k. Informatieborden buitenzijde

Enkele keren werd met mensen van de gemeente, de West-Brabantse Waterlinie, de stichting Behoud Lambertuskerk en korenmolen De Arend vergaderd onder voorzitter van Inge van Aalst van de VVV.

Dat ging over borden die bij de drie Wouwse iconen moeten komen. Daar worden deze drie op vermeld en de looproute vanaf het Torenplein. Aan het eind van het jaar was er toestemming om de borden te laten maken en in de loop van 2023 zullen die geplaatst worden.

Hoewel wij het niet eens waren met de kleuren op het bord en met name de roze kleur voor de gebouwen, waren ze toch zo uitgevoerd omdat dit volgens de VVV de kleur is die de gemeente Roosendaal hanteert.

Er komt ook een beperkt aantal folders met de route. Die worden niet in een groot aantal vervaardigd omdat ze dan snel aangepast kunnen worden als er veranderingen zijn. Zowel op de borden als in de folders worden de nummers van de knooppuntenroutes gehanteerd.

l. Informatieborden binnenterrein

Op het binnenterrein willen we zelf borden plaatsen, waarbij wij de kleur groen willen hanteren en geen rood. Kees Hoendervangers laat uit een restantpotje restauratie bij De Kok Staalbouw vijftien bordjes maken waar we de teksten op kunnen aanbrengen.

René Hermans maakte voor twee borden de tekst en daar moet ook een QR-code op komen. Karel vroeg bij DWD prijs op en dat kwam neer op 150 euro voor 15 bordjes. We laten in 2023 eerst een proef maken om te kijken of de plaatjes voldoende hufferproef zijn.

m. Fotograferen en filmen werkzaamheden en vorderingen

Elke week werden de vorderingen op de kasteelweide door Annie en Adriënne vastgelegd op film en foto. Annie maakt in 2022 een videoverslag over het jaar 2021. In de loop van het jaar maakte ze voor de videoclub Wouw een verslag van het verloop van de werkzaamheden op de Kasteelweide en dat verslag was ook tijdens de open dag van de vereniging in de Geerhoek te zien.

In het archeologisch depot in Bergen op Zoom legden beide dames ook de vondsten vast. Door Marco werden die foto's verder bewerkt, zodat ook dit deel van het archief op orde kwam.

n. Ecologische zone

De ecologische zone werd door een extern bedrijf in het begin van 2022 enkele keren schoongemaakt. De gemeente controleerde of het aantal geplante vuurdoorn- en sleedoornstekken wel klopte en dat bleek niet het geval. Een groot deel van het jaar stond de ecologische zone droog. Gelukkig is dat niet onze zorg, maar die van de gemeente.

o. Detectoronderzoek

Het hele jaar waren mensen met een detector actief op het terrein. Uiteraard alleen mensen die als bestuurslid of vrijwilliger 'aangenomen' waren. Pim, Lennard en Dennis onderzocht het binnenterrein, maar gingen ook regelmatig in de buitengracht aan de slag.

In de zomer kwamen twee mannen samen met Marco Vermunt met een diepzoeker en die spoorden enkele plaatsen op het terrein op, waar dieper grote stukken metaal zouden zitten. Dat onderzoek is nog niet afgerond.

p. De zuidwestelijke hoektoren

In april werd gewerkt aan de zuidwestelijke hoektoren. Er werden voegen schoongemaakt en op de toren werd de natuursteen gedeeltelijk gesorteerd en het onkruid werd gemaaid. Deze toren is de toren die er nog het beste uitziet. Er zijn in 1934 alleen drainagepijpen door de muren gehakt. Op verschillende plaatsen moet daarom de muur hersteld worden. In 2023 willen we ook een plan maken om deze toren een beter aanzien te geven en wat we met de bovenzijde van deze toren willen doen.

q. Inbraak in de container

Op vrijdag 27 mei werd er opnieuw in de container ingebroken. Typisch was dat de week tevoren de bouwwatch was opgehaald door de firma Bartels. Met een slijptol werd de metalen plaat voor het vroegere raam weggeslepen.

Uit de container werden een bosmaaier, twee aggregaten en een doos met bouten voor de brug werden gestolen.

De Roosendaalse Lijst stelde vragen aan het college van B&W. Het antwoord luidde dat de burgemeester contact met de stichting op zou nemen, maar bij het sluiten van dit verslag was daar nog niet van gekomen.

r. De buitengracht

Op 15 juni werd de buitengracht gemaaid en ook de wal, maar niet helemaal tot bovenaan. Dat laatste stukje hebben onze vrijwilligers handmatig aangepakt.

In de week voor 13 juli werd in opdracht van het Waterschap door een ploeg mensen van Bartels alle stenen uit de buitengracht gehaald. Op ons verzoek werden die bij de ingang van het terrein op een hoop gegooid en wekenlang zochten onze vrijwilligers er de hele stenen en de gobertangestenen tussen uit. Die werden naar het middenterrein gereden en netjes opgestapeld of naar de 'bijplaats' gebracht. Veel stenen zijn namelijk goed bruikbaar voor het herstel van de muren.

In de loop van het jaar probeerden we om een brug over de overloop van de beek naar de buitengracht te krijgen, maar ondanks hulp van de Dorpsraad en de VVV boekten we geen succes.

Die overlaat bleek overigens geen succes, want toen in de decembermaand veel regen viel kwam er wel water in de gracht, maar niet via die overlaat. Het waterschap zal dat zeker moeten onderzoeken, want op deze manier stroomt het meeste water richting de zee.

s. Het parkeerterrein en het pad vanaf de Waterstraat

Omdat het parkeerterrein aan de Waterstraat steeds verder dicht groeide, besloten we op 18 juni om dat een keer met de bosmaaier te bewerken.

Diverse keren vroegen we om het pad vanaf de Waterstraat naar de brug en de achterzijde van het terrein te verbeteren. Het pad vanaf de Waterstraat tot de paaltjes

bij de stuw werden door de gemeente van een laag gebroken steen voorzien en dat gold ook voor het parkeerterrein aan de Waterstraat.

De rest van de paden bleef slecht, zeker toen het Waterschap de beek liet maaien. Toen was dat pad nauwelijks meer te gebruiken en ook onze vrijwilligers waren gedwongen om hun auto aan het begin van het terrein te laten staan.

De binnengracht eind december 2023

t. Werkgroep vrijwilligers

In 2022 hadden we een actieve groep van 30 vrijwilligers. Die waren niet allemaal even actief, want enkele mensen vonden vooral het opgraven leuk en hadden minder interesse in onderhoudswerkzaamheden en metselen. De contacten met de leden van de werkgroep werd onderhouden per mail en What' App.

Een werkgroep met veel dezelfde mensen was in het begin en aan het eind van het jaar weer actief in het depot in Bergen op Zoom. Deze mensen hielden zich bezig met het kasten plaatsen en verplaatsen, het wassen van de enorme berg scherven en vondsten, proberen om voorwerpen te reconstrueren, het fotograferen van vondsten uit de voorgaande jaren en schoentjes in elkaar zetten.

Dit jaar hielden we weer nauwgezet het aantal uren bij dat door onze vrijwilligers werd gewerkt. Op het terrein werd 2.715 uren gewerkt en in het depot in Bergen op Zoom nog eens 875 uren. Daarnaast werden 304 uren gemaakt op bestuurlijk niveau door voorzitter, secretaris, penningmeester, bestuursleden en de leden van de grachtencommissie. Totaal 3.894 vrijwilligersuren.

4. Werkzaamheden in het depot

In januari begon een aantal vrijwilligers onder leiding van archeoloog Marco Vermunt weer in het depot in Bergen op Zoom te werken. Er waren weer de nodige scherven en die moesten gewassen worden. Omdat er zoveel spullen vanuit Wouw

kwamen, was het ook nodig om de zaak te reorganiseren en we waren in het begin van het jaar bezig met het in elkaar zetten van rekken, dozen scherven verhuizen. Ook moesten scherven in elkaar gepast worden en werd er geplakt.

Kees Hoendervangers was thuis bijna dagelijks bezig met het schoonmaken en conserveren van metaal.

Ijzeren voorwerpen

Vanuit Wouw werden de gerestaureerde ijzeren voorwerpen weer naar het depot gebracht. Kees Hoendervangers had die in demiwater van roest ontdaan. In het depot werden ze in bakken gelegd en gefotografeerd door Adriënne Hermans en Annie Hellemons.

In het depot werden de metalen vondsten nog gesplitst in munten, gespen, knopen, kogels en door enkele vrijwilligers in speciale bakken in de klimaatkast gedaan.

Leer

Dit jaar was er weinig ruimte om leer in elkaar te zetten. Marco kwam tot de conclusie dat er veel losse stukken waren, die niet tot een geheel gemaakt konden worden. Wel ontwikkelde hij een eigen procedé om het leer te conserveren.

Fotograferen

Het fotograferen was in 2022, zeker in het begin van het jaar een belangrijk item in het depot. De

lades, 48, 49, 50, 51 en 33 werden in januari op de gevoelige plaat gezet. Adriënne Hermans en Annie Hellemons hielden zich daar mee bezig.

Hout

Een deel van het hout is dit jaar naar een restauratieatelier in Delft gebracht. Dat zal in 2023 geconserveerd zijn.

Aardewerk en steengoed

Veel aardewerk en steengoed werd gewassen en deels ook in elkaar gezet. Als iets archeologisch compleet was, werd het voorwerp gelijmd en getekend. Sommige ontbrekende stukken werden gegipst in een wat afwijkende kleur om zo het voorwerp compleet te maken.

5. Beleidsplan

1. Linken met de Zuiderwaterlinie

Het Kasteel van Wouw heeft een duidelijk historisch verband met de stad en de markiezen van Bergen op Zoom. Het verdedigingswerk speelde in de eerste helft van de Tachtigjarige Oorlog een belangrijke rol. Na het slechten van de wallen bleef het een strategische positie houden, zoals blijkt uit het gebruik van de achterpoort door Franse officieren in 1747 tijdens het beleg van Bergen op Zoom. Het dorp Wouw werd bij die gelegenheid zelfs voorzien van een tijdelijke omwalling.

Het Wouwse complex was eigenlijk de voorloper van het deel van de Zuiderwaterlinie dat later Bergen op Zoom en Zeeland tegen aanvallen verdedigde.

Heel het gebied ten noorden van het kasteel was (en is) met name in de herfst en winter nat en drassig. Ten zuiden van het kasteel lag een enorm veengebied. De enige fatsoenlijke toegang richting het westen liep langs het kasteel en was zo gemakkelijk verdedigbaar.

Langs het kasteel loopt nog steeds de Smalle Beek die vroeger de grachten van het kasteel van water voorzag. Deze beek stroomt naar Steenberg en droeg voor een belangrijk deel bij aan de inundaties die onderdeel uitmaakten van de Zuiderwaterlinie. Op dit moment heeft het terrein niet alleen cultuur-historische waarde, maar is om het terrein een ecologische zone aangelegd en vormt de buitengracht een belangrijke schakel in het systeem van waterberging en het tegengaan van verdroging van de streek.

2. Ambities voor de toekomst

Een groep vrijwilligers is in 2007 gestart met non-destructieve onderzoeken op het terrein en er werd onderzoek gedaan in de archieven. De eerste resultaten werden in 2012 gepubliceerd in een boek. Vanaf 2016 is een groep van dertig vrijwilligers gestart met archeologisch onderzoek. Aanvankelijk de burcht en de voorburcht. Daarna de hoektorens, de beide toegangspoorten en de gebouwen op de voorburcht. Alles is onderzocht, gefotografeerd, gefilmd en weer afgedekt om het later te conserveren en toonbaar in het terrein terug te brengen.

1. We willen de energie van de initiatiefnemers ondersteunen en faciliteren.
  - a. Zichtbaar maken en ontsluiten voor toerisme en recreatie van het Kasteel van Wouw:
    - Het herkenbaar maken in het landschap van 'nieuwe' elementen van de vesting.
    - Beeldbepalende elementen terug laten komen, zoals de oude waterburcht, de brug, de hoektorens, de waterput en de toegangspoorten.
    - Archeologische vondsten ontsluiten voor publiek. Het verhaal van het kasteel en de vesting vertellen. Daarbij gebruik maken van informatieborden en QR-codes met daarin het logo van de stichting verwerkt.
    - Het verhaal en de omvang van het kasteel zichtbaar maken voor de bezoekers met name de historie van het kasteel door de eeuwen heen, de bewoning en het belang van de inundaties.
    - Belang uitleggen van de buitengracht die mede terug in beeld kwam in het kader van waterberging in de strijd tegen verdroging.
  - b. Een verbinding leggen met andere cultuurhistorische elementen in Wouw zoals de kerk (ook ontworpen door Antonie Keldermans) en korenmolen 'De Arend'. In het verleden eigendom van de markies van Bergen op Zoom.
2. Het Kasteel en omgeving toeristisch ontsluiten door onder meer het uitbreiden van de wandel- en fietsroutes in Wouw en het aansluiten bij routes en verhalen van de Zuiderwaterlinie. Die verhalen willen we ook op het terrein zichtbaar maken.
3. Het verhaal van de Zuiderwaterlinie verbreden. De bloeitijd van het kasteel van Wouw ligt historisch gezien voor de inrichting van de Zuiderwaterlinie. Het kasteel had in die tijd precies hetzelfde doel als later de Zuiderwaterlinie: de bescherming

van het achterland tegen de oprukkende vijand. Daardoor is het te benoemen als 'Voorloper van de Zuiderwaterlinie'.

Het was een groot kasteelcomplex met historisch gezien internationale betekenis en een rijke historie. Dat betekent voor het project de Zuiderwaterlinie een inhoudelijke verbreding met een belangrijke voorgeschiedenis.

4. Een gecombineerd toeristisch product aanbieden tussen Kasteel van Wouw en het Markiezenhof in Bergen op Zoom door beide verhalen met elkaar te verbinden. Er is niets zo Bergs als het Wouwse kasteel dat eeuwenlang in het bezit was van de Bergse heren en later de Markiezen. Tot de komst van de Fransen eind achttiende eeuw waren zij eigenaar van het complex.
5. Cultuureducatie en natuureducatie met elkaar verbinden. Het ecologische aspect dat weer zichtbaar gemaakt is met de grachten en de waterberging en historische verbinding met de Smalle Beek die doorloopt naar Steenbergens richting Bovensas, verder uitwerken met het Waterschap. Van Inundatie tot waterberging, waarbij ook de mogelijkheid onderzocht dient te worden om de Smalle Beek weer te laten meanderen om op die manier het water langer vast te houden. Onderdeel daarvan moet ook het ontwikkelen van educatieve programma's zijn die er uitleg over geven. Daarbij moet ook de ecologische verbinding van een reeks van poelen langs de Smalle Beek aandacht krijgen.
6. Jeugd en jongeren dienen nadrukkelijk bij het project betrokken te worden. De Stichting heeft in eigen beheer een lesbrief ontwikkeld met een docentenhandleiding. Die zijn verstrekt aan de basisscholen in de dorpen Wouw, Heerle en Wouwse Plantage. Deze lesbrief zou een update moeten krijgen en daar moeten financiële middelen voor gezocht worden. Mogelijk met inbegrip van de huidige functie als waterberging en ecologische verbinding. Onze stichting heeft de afgelopen jaren ook in de hoogste klassen van de basisschool lessen verzorgd om leerlingen en docenten op de hoogte te brengen van de ontwikkelingen op de kasteelweide. Deze reeks zou in de toekomst voortgezet moeten worden om op die manier de interesse voor het project vast te houden.
7. Voorlichting en informatie zijn belangrijke zaken om aandacht aan te besteden. Dat kan door middel van nieuwsbrieven die nu al regelmatig naar onze vrijwilligers en donateurs wordt gestuurd, maar ook door publicaties in de kranten, lezingen en artikelen in historische tijdschriften.

3. Toekomstvisie vanuit de Stichting ten aanzien van het terrein

In 2007 is door drie vrijwilligers gestart met het kasteel van Wouw. De werkgroep groeide en de activiteiten namen toe, alsook de ambities en de daarbij behorende verantwoordelijkheden. In 2011 is het werk van deze vrijwilligers samen gegaan in de 'Stichting Kasteel van Wouw'. In grote stappen heeft de volgende ontwikkeling plaatsgevonden de afgelopen jaren :

- 2006 -2009 Inventarisatie van het terrein, booronderzoek, radaronderzoek en weerstandsonderzoek.
- 2009-2011 Archiefonderzoek met name in het West-Brabants Archief.
- 2011 Oprichting Stichting kasteel van Wouw.

- 2012 Uitgifte boek met de resultaten van de bovenstaande stappen.
- 2013 Voorbereidingen om te komen tot verdere ontwikkeling van het terrein.
- 2014 Het in erfpacht krijgen van het kasteelterrein door Stichting kasteel van Wouw.
- 2015-2018 Opgraving kasteel van Wouw.
- 2018-2022 herinrichting kasteelterrein te Wouw.

Waren tot heden de activiteiten van de stichting stap voor stap opvolgend om tot een herinrichting te komen zullen deze in de toekomst meer parallel gaan lopen. Deze parallelliteit is als volgt :

- Conserveren van de bouwelementen op het terrein (al in de huidige vergunning van de rijksdienst)
Nu het 'grove' werk, de hoofdstructuren aanleggen op het terrein gereed zijn, moeten alle details verder afgewerkt gaan worden zoals :
  - Herstel van de buitenzijde van de waterburcht.
  - Herstel van de vierkante toren van de burcht.
  - Herstel bovenzijde van de ronde toren van de waterburcht.
  - Herstel waterput waterburcht.
  - Herstel zuidoosthoektoren zijkanten.
  - Herstel zuidoost hoektoren bovenzijde.
  - Herstel noordoost hoektoren zijkanten.
  - Herstel noordoost hoektoren bovenzijde.
  - Herstel noordwest hoektoren zijkanten.
  - Herstel noordwest hoektoren bovenzijde.
  - Herstel westpoort zijkanten.
  - Herstel westpoort bovenzijde.
  - Herstel oostpoort voorzijde.
  - Herstel oostpoort bovenzijde.
  - Herstel waterdoorlaat zuidwest.

- Het presenteren en uitdragen van de historie van kasteel en vesting. Daarbij willen we vooral de jeugd niet vergeten, zoals we eerder schreven. De lesbrief en presentaties worden steeds met enthousiasme ontvangen.
- Het onderhouden van het kasteel terrein (groenonderhoud en bouwkundige elementen). Dit vergt heel wat van onze vrijwilligers en het machinepark is erg verouderd. De financiële middelen van de stichting zijn niet toereikend om nieuw materieel aan te schaffen. Hier moet een oplossing voor gevonden worden.
- Presenteren van de vondsten. Daarbij zou het een oplossingen zijn als dit op het terrein zelf plaats kan vinden. Daarvoor is wel nodig dat er een gebouw komt dat zowel als ontvangstruimte als presentatieruimte (museum) kan dienen. Er is een aantal unieke voorwerpen gevonden die het waard zijn om zichtbaar te worden

De zuidwestelijke hoektoren moet snel hersteld worden

voor een breed publiek. Een eerste vereiste is dat er elektra en water op het terrein komen. De benodigde mantelbuizen onder de wallen zijn bij de aanleg al gerealiseerd.

- Ontplooien van activiteiten om de financiën te verwerven om het bovenstaande te realiseren.
- Het lokaal en regionaal koppelen van het kasteel van Wouw.
- De bevordering van het terrein voor een recreatief verblijf door eenvoudige aankleding met picknicktafel en schommel.

4. Informatie en rondleidingen

In 2023 zullen we ook moeten werken aan de informatie op het terrein. Er komen informatieborden met QR-codes die in overleg met de VVV Roosendaal geplaatst gaan worden.

Daarnaast willen we onze eigen informatieborden op het terrein installeren, om zodoende de bezoekers meer te vertellen over wat er gestaan heeft.

Daarnaast willen wij de rondleidingen weer plaats laten vinden om op die manier ook wat extra geld te genereren voor onze stichting.

Dankzij een groep van donateurs hebben we een jaarlijkse bron van inkomsten. Onze donateurs proberen we maandelijks een korte nieuwsbrief toe te sturen.

c. Opening kasteelterrein

In 2022 is besloten om de opening van het terrein uit te stellen. Een werkgroepje met Corné Rommens van de gemeente, Maarten Verheij als extern adviseur en Karel Schrooyen, Adriënne en René Hermans waren hier mee bezig.

Vooraf had al veel zaken geregeld en prijzen opgevraagd. Gezien de gesteldheid van het terrein en de kosten van facilitaire zaken werd besloten om nog geen definitieve datum te prikken en geen definitieve keuze te maken voor het programma.

6. Herinrichting terrein

In 2022 werd de herinrichting van het terrein afgerond. In de loop van het jaar werden herstelwerkzaamheden aan de wallen verricht die in de herfst- en winterperiode waren verschoven. De herstelwerkzaamheden gaan in de komende jaren in ons eigen tempo verder.

Ander zaken voor 2023

Het kasteelboek

In 2023 zullen verdere stappen ondernomen worden om het tweede kasteelboek te realiseren. Naast het schrijven van het boek zullen fondsen gezocht moeten worden om het boek uit te geven. Een nieuwe uitdaging dus.

7. Externe contacten

a. Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed in Amersfoort

Dit jaar waren we genomineerd voor de nationale archeologieprijs. Iedereen kon stemmen op de vier genomineerden. Op 20 oktober ging een groepje bestuursleden naar Amersfoort om het kasteel te presenteren en om te horen wie er uiteindelijk gewonnen had. Eén van de directeuren daar vertelde dat hij nog nooit over het kasteel van Wouw had gehoord! Bijzonder vreemd! Uiteindelijk ging de prijs naar het

project 'Wyldemerck' bij het Friese Balk. Samen zoeken ze daar naar de overblijfselen van de barakken in de bossen. Het is het eerste participatieproject waarin Molukkers zelf archeologisch onderzoek doen naar hun voormalige woonoord. Jammer genoeg kregen onze vrijwilligers bij de RCE in Amersfoort niet te horen hoe de stemverdeling was. Alleen de winnaar werd bekend gemaakt.

b. Gemeente Roosendaal

Met de gemeente waren er veelvuldig contacten. Er werd een werkgroep gemaakt met Angelo Kole van de gemeente die samen met twee ambtenaren aan tafel zat met Bas van Dijk, Jeroen Bartels en de heer Taks en Kees Hoendervangers en René Hermans van onze stichting en Marco Vermunt als archeoloog. Een tiental keren kwam deze groep bijeen en zo bleven we op de hoogte van wat er gebeurde. Regelmatig konden we bijsturen, zodat het terrein grotendeels naar onze wensen werd achtergelaten. Een betere verharding van de toegangspaden, de aanleg van waterleiding en elektra kregen we niet voor elkaar.

c. Gemeentelijk archeoloog Marco Vermunt

De gemeentelijke archeoloog, Marco Vermunt, was dit jaar vooral niet alleen bezig in het depot, maar kwam ook regelmatig op de kasteelweide. Hij adviseerde bij de reconstructie en bescherming van de muren en de onderzoeken die nog gedaan moesten worden. Hij noteerde ook voor de toekomst zaken die nog gedaan zouden kunnen worden. Vaak hielp hij mee, zoals bij het herstel en de reparatie van de brugpijlers.

d. Heemkundekring De Vierschaer

De contacten met de heemkundekring komen vooral voort uit het feit dat wij gebruik

Stenen schoonbikken, zodat de bouwers aan het werk kunnen blijven

maken van hun nieuwsbrief en onze stichting is voortgekomen uit de archeologische werkgroep van De Vierschaer. In 2022 waren er vluchtige contacten en werd een deel van de gerestaureerde vondsten betaald. Die werden bij Restaura in Heerlen geconserveerd.

e. Waterschap Brabantse Delta

De contacten met Waterschap Brabantse Delta verliepen via Louis Vriens. In 2022 kwam de nieuwe stuw in de beek gereed. Het

Waterschap was natuurlijk betrokken bij het verplaatsen van de Smalle Beek, de aanleg van de buitengracht en de overstort vanuit de beek naar de buitengracht.

Het onderhoud van de buitengracht en de beek ligt bij het Waterschap. Slechts één keer werd de buitengracht gemaaid, maar in het najaar was met name de noordelijke gracht vol gegroeid met gras. Er was zelfs sprake van lichte vervening. Aan de oostkant staat een grote strook riet op de plaats waar vroeger de beek liep.

Bij het onderhouden van de Smalle Beek werd het toegangspad volledig vernield, zodat bezoekers, wandelaars en vrijwilligers met moeite het terrein kunnen bereiken. Toen aan het eind van het jaar de buien voor veel regen zorgde, schuurde de beek in

de bocht net voor de brug vele kubieke meters zand weg. Ondanks noodkreten van onze kant ondernam het Waterschap geen stappen.

f. Dorpsraad Wouw

Met de Dorpsraad Wouw hadden we dit jaar alleen informeel contact. Wel ging Piet van Meel van de Dorpsraad op zoek naar middelen om de Casteelse Dreef vanaf de Boomhoefstraat naar de brug te laten verharderen met granulaat.

g. Scholen in de Wouwse Dorpen

Dit jaar heeft René Hermans in drie groepen van basisschool De Stappen een presentatie verzorgd over het kasteelterrein en de werkzaamheden.

h. VVV Wouw

Met de VVV Wouw waren contacten over de verkoop van onze boeken en de koelkastmagneten. De VVV krijgt een korting op de verkoop van onze producten om ook hun activiteiten op gang te houden.

i. Werkgroep Zuiderwaterlinie

Annie en Kees Hellemons bezochten een aantal keren dit jaar het (digitale) Zuiderwaterliniecafé. Het Kasteel van Wouw, dat officieel nog niet is aangesloten, kwam daar niet of nauwelijks aan de orde. De vraag rees of het wel zin had om (op dit moment) deel te blijven nemen aan de bijeenkomsten.

René en Adriëne Hermans waren op een bijeenkomst in Bergen op Zoom te gast bij de Zuiderwaterlinie. Op 2 april was Anne-Wil Maris van de Waterlinie te gast op het terrein tijdens het bezoek van gedeputeerde Stijn Smeulders.

j. Werkgroep aansluiting gemeente bij de Zuiderwaterlinie

In de loop van het jaar kwam de groep die moest adviseren over de aansluiting van de gemeente Roosendaal bij de Zuiderwaterlinie enkele keren bijeen. Tot een besluit kwam het niet, want de gemeente vond dat dit een zaak was van college dat in het begin van 2022 aantrad. Zelfs toen werden geen besluiten genomen al liet wethouder Arwen van Gestel wel weten dat hij van mening was dat er aangesloten diende te worden.

k. Pers

Dit jaar kregen we de nodige aandacht in de pers. Met name in BNDeStem, De Krant, De Roosendaalse Bode, Omroep Brabant en in het blad van de Geschiedkundige Kring Bergen op Zoom kregen we volop aandacht.

Omroep Brabant maakte een verslag over verdroging dat in het voorjaar van 2023 uitgezonden zou worden.

7. Website en Facebook

Om onze Stichting uit te dragen, hebben we een website nodig, die zo veel mogelijk actueel dient te zijn. Jurgen Hermans hield de website in de lucht en zorgde dat de berichten van Kees Hellemons met foto's van Adriëne Hermans over de werkzaamheden op de pagina verschenen. Hij werd ondersteund door een werkgroep met Kees Hellemons en Adriëne Hermans.

Voorzitter Kees Hoendervangers hield regelmatig de facebookpagina bij.

8. Toekomstvisie

In 2023 blijven we in elk geval het terrein onderhouden. Het gaat dan voornamelijk om groenonderhoud. Verder wordt gewerkt aan de reconstructie en zullen er rondleidingen en presentaties plaats vinden.

Hoe dat allemaal uit gaat pakken, is koffiedik kijken, maar de verwachting is dat er veel mensen een kijkje zullen nemen. (Zie ook beleidsplan)

9. Financiën

Voor het financiële gedeelte van dit jaarverslag verwijzen we naar het afzonderlijk document met betrekking tot de jaarrekening.

Wouw, 22 maart 2023

C. Hoendervangers (voorzitter)

R. Hermans (secretaris)